บทที่ 4
สรุปและอภิปรายผล

การดำเนินงานเผยแพร่ความรู้และขยายผล การปลูกผักปลอดสารพิษแก่เกษตรกรจำนวน 3 กลุ่ม ในการนำเทคโนโลยีไปใช้ในระดับไร่นา ผลการดำเนินงานตามโครงการตั้งแต่วันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2552 - 14 มีนาคม พ.ศ. 2553 มีเกษตรกรร่วมโครงการผลิตผักปลอดสารพิษทั้งสิ้น จำนวน 18 ครัวเรือน มีพื้นที่ปลูกรวม 15.5 ไร่ เกษตรผลิตผักปลอดสารพิษได้ทั้งสิ้นประมาณ 80,000 กิโลกรัม และพบว่าเกษตรกรมีทัศนคติที่ดีต่อเทคโนโลยีที่ได้รับ และสามารถนำไปใช้ในระดับไร่นาได้ โดยเกษตรมีการตอบสนองต่อเทคโนโลยีที่แตกต่างกัน ดังนี้

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 กลุ่มริมวาง ต. บ้านกาด อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่ เกษตรกรกลุ่มนี้เคยประสบปัญหาผลกระทบจากการใช้สารเคมีต่อสุขภาพ และมีความตั้งใจที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตแบบสารเคมีมาเป็นระบบแบบปลอดสารพิษ กลุ่มเกษตรกรมีความเข้มแข็ง ตัวเกษตรกรมีความพร้อมต่อการรับเทคโนโลยีไปปฏิบัติ ผลการปฏิบัติงานประสบความสำเร็จและขยายผลได้เร็ว มีเกษตรกรร่วมกระบวนการผลิตผักปลอดสารพิษในระยะแรก 8 ครัวเรือน และขยายเป็น 12 ครัวเรือนในระยะหลัง

กลุ่มที่ 2 และ 3 กลุ่มแม่ข่องใต้ และร้องขุด ต. แม่ก๊า อ. สันป่าตอง จ. เชียงใหม่ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังยึดติดอยู่กับระบบการผลิตแบบใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทำการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่มีคนกลางรับซื้อผลผลิตถึงไร่นา เกษตรกรต้องการให้โครงการฯ หรือหน่วยงานใดๆ รับประกันเรื่องการรับซื้อผลผลิตในราคาประกัน รวมทั้งต้องการให้มีการสนับสนุนเงินทุนในการทำการผลิตด้วย ซึ่งจากลักษณะการทำงานของโครงการที่ไม่ได้ตอบสนองความต้องการเรื่องการให้ฟรี ทำให้มีเกษตรกรร่วมกระบวนการผลิตผักปลอดสารพิษ เพียงกลุ่มละ 3 ราย เกษตรกรกลุ่มนี้ต้องใช้เวลาในการยอมรับเทคโนโลยี ต้องการรอดูผลความสำเร็จของเกษตรกรรายอื่นๆ หรือกลุ่มอื่นก่อน แล้วจึงเข้ามาเรียนรู้และค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงระบบการผลิต ขณะเดียวกันเกษตรกรจะมีความอดทนน้อย ในบางรายอาจกลับไปใช้ระบบการผลิตที่ใช้สารเคมีแบบเดิม ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผลสำเร็จของการพัฒนาและขยายผลการผลิตผักปลอดสารพิษในแต่พื้นที่ต้องใช้วิธีการและระยะเวลาการปฏิบัติงานที่ต่างกัน

การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการผลิตผักปลอดสารพิษของเกษตรกร

ผลจากการศึกษาพบว่าการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการของเกษตรกรประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. เกษตรกรมีใจรักที่จะทำการผลิตผักในระบบปลอดสารพิษ
2. รายได้จากการผลิตผักเป็นแรงจูงใจให้กับเกษตรกร
3. ในอดีต เกษตรกรหรือสมาชิกในครอบครัวเคยได้รับผลกระทบ จากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชต่อสุขภาพ
4. เกษตรกรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ

5. เกษตรกรมีความพร้อมด้านปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ เงินทุน เป็นต้น

6. ความเห็นชอบของสมาชิกในครอบครัว

สำหรับเกษตรกรบางราย ที่ผ่านการฝึกอบรมแล้ว และเห็นด้วยกับวิธีการดำเนินของโครงการ แต่ไม่เข้าร่วมกระบวนการผลิต ด้วยเหตุผลดังนี้

1. ไม่แน่ใจว่าตนเองจะทำได้รอดูความสำเร็จจากเพื่อนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการก่อนที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ

2. เกษตรกรบางรายคิดเห็นว่าการผลิตผักปลอดสารพิษให้ผลตอบแทนต่ำกว่าระบบการปลูกแบบใช้สารเคมี มีรายได้ไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว

3. เกษตรกรบางรายประกอบอาชีพที่หลากหลายเกรงว่าไม่มีเวลา หรือเสียเวลาในการจัดการแปลงผัก ไม่มีเวลาไปประกอบอาชีพอย่างอื่นทำให้ขาดรายได้

4. เกษตรกรคิดว่าการจัดการในระบบผลิตใช้สารเคมีไม่ยุ่งยาก และวิธีการกำจัดศัตรูได้ผลดีและรวดเร็วกว่า

จากข้อมูลที่สอบถามความคิดเห็นของเกษตรกรนอกโครงการโดยวิธีการสัมภาษณ์ ชี้ให้เห็นว่านอกเหนือการถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อการขยายผลแล้ว การทำแปลงสาธิตมีส่วนที่จะช่วยสนับสนุนให้ให้เกษตรกรตัดสินใจ เข้าร่วมโครงการผลิตพืชปลอดสารพิษ

กิจกรรมการตลาด และการรณรงค์

การวางแผนทำกิจกรรมการตลาด ใช้วิธีการประชุมกลุ่มเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ ร่วมกันวางแผนระดมความคิดเห็นหาตลาดหรือจุดจำหน่ายที่น่าสนใจในแต่ละแหล่งผลิต มีการสำรวจตลาดชุมชนเพื่อดูช่องทางการจำหน่ายผลผลิต และร่วมหาตัวแทนเกษตรกรที่สนใจทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตของสมาชิกในกลุ่มไปจำหน่ายในระยะแรก ซึ่งแต่ละกลุ่มก็ได้ตัวแทนทำหน้าหน้าที่การตลาดรวบรวมผลผลิตของสมาชิกไปจำหน่าย และมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มจำนวนสมาชิกที่จำหน่ายในบางกลุ่ม

สำหรับรูปแบบการตลาดที่กลุ่มเกษตรกร ได้ทดลองปฏิบัติประกอบด้วย

1) เกษตรกรตัวแทนกลุ่มและเกษตรกรผู้ผลิตนำผลผลิตจำหน่ายในตลาดชุมชน

2) ตัวแทนกลุ่ม และเกษตรกรผู้ผลิตนำผลผลิตจำหน่ายตรงตามโรงเรียน โรงพยาบาล หน่วยงานต่างๆ

3) ตัวแทนกลุ่มนำผลผลิตของตนเองและที่รับซื้อจากสมาชิกจำหน่ายให้ร้านจำหน่ายผลผลิตหรือคนกลางที่รับซื้อผลผลิตสุขภาพ

4) การจำหน่ายผ่านคนรวบรวมทั่วไปในชุมชน

ผลการดำเนินการ พบว่า การจำหน่ายในตลาดชุมชนระยะแรกผู้บริโภคยังไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร แม้ว่าจะมีป้ายแนะนำกลุ่มและมีเอกสารให้ข้อมูลการผลิตแก่ผู้บริโภค รวมทั้งเกษตรกรก็จำหน่ายผลผลิตในราคาที่ไม่แตกต่างจากผักทั่วไปในตลาดมากนัก ต่อมาระยะหลัง ผู้บริโภคเริ่มให้ความสนใจมากขึ้น มีการสอบถามข้อมูลและสนับสนุนเกษตรกรมากขึ้น โดยเฉาะกลุ่มริมวาง ส่วนกลุ่มแม่ข่องใต้ และกลุ่มร้องขุด

เนื่องจากจำนวนสมาชิกที่ผลิตผักมีน้อย ผลผลิตของทั้ง 2 กลุ่มนี้ยังมีไม่มาก การจำหน่ายผลผลิตในตลาดชุมชนของเกษตรกรจึงเป็นไปในลักษณะการจำหน่ายร่วมกับผลผลิตผักที่ผลิตโดยวิธีทั่วไปเพียงแต่แยกส่วนการจำหน่ายกัน ทำให้ผู้บริโภคบางส่วนยังไม่มั่นใจ แต่ระยะหลังผลจากการที่เกษตรกรพยายามให้ข้อมูลและชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของผัก 2 กลุ่ม ให้ข้อมูลสม่ำเสมอ ทำให้ผู้บริโภคเริ่มให้ความสนใจสนับสนุนมากขึ้น โดยกลุ่มแม่ข่องใต้มีผลตอบรับของผู้บริโภคดีกว่ากลุ่มร้องขุด

สำหรับการจำหน่ายตรงตามโรงเรียน โรงพยาบาล และหน่วยงานต่างๆ มีเพียงเกษตรกรกลุ่มริมวางที่มีการทำกิจกรรมนี้ พบว่า บางจุดจำหน่าย เช่น โรงพยาบาลได้รับการตอบรับจากผู้บริโภคด้วยดี มีจำนวนผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้นจากหลายแหล่ง เกษตรกรจึงเพิ่มวันและเวลาจำหน่าย สามารถจำหน่ายผลผลิตได้ในปริมาณมากขึ้น รายได้เพิ่มขึ้น ส่วนบางจุดจำหน่าย เช่น โรงเรียน ส่วนราชการ ได้รับการตอบรับดีในระยะแรก และเริ่มลดลงหรือคงที่ในบางจุด เนื่องจากผู้บริโภคเป็นกลุ่มเดิม ซึ่งเกษตรกรก็เรียนรู้โดยการปรับเปลี่ยนวัน เวลาจำหน่าย มีการหยุดจำหน่ายเป็นบางช่วง เป็นต้น สำหรับการนำผลผลิตฝากจำหน่ายให้ร้านจำหน่ายผลผลิตสุขภาพ หรือจำหน่ายให้คนกลางที่รับซื้อผลผลิตสุขภาพ เกษตรกรทดลองทำเพียงระยะหนึ่งและหยุดไปเนื่องจากเกษตรกรมีช่องทางการตลาดอื่นที่ดีกว่า ส่วนการจำหน่ายผ่านคนรวบรวมในชุมชนเกษตรกรผู้ผลิตแต่ละรายก็แบ่งผลผลิตจำนวนหนึ่งจำหน่ายให้กับคนรวบรวมในชุมชนเพื่อเป็นการกระจายผลผลิตและแบ่งเบาภาระในเรื่องการจำหน่าย ทำให้มีเวลาการในการจัดการแปลงมากขึ้น

โดยสรุป สำหรับการดำเนินกิจกรรมการตลาด มีเพียงกลุ่มริมวาง ต. บ้านกาด อ. แม่วาง ที่เกษตรกรได้ทดลองจำหน่ายผลผลิตในหลายรูปแบบและหลายสถานที่ มีการเปิดโอกาสให้สมาชิกที่สนใจเข้าไปทดลองทำการตลาดด้วยตนเองเพิ่มขึ้น ทำให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้นำมาปรับปรุงการผลิต ตั้งแต่การวางแผนการผลิต และการจัดการผลผลิตหลังเก็บเกี่ยว เช่น การเลือกปลูกผักที่เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคในสัดส่วนที่มากขึ้น ทดลองปลูกผักชนิดอื่นตามที่ผู้บริโภคแนะนำ วางแผนปลูกผักให้ได้ผลผลิตต่อเนื่อง การตัดแต่ง และทำความสะอาดผักก่อนบรรจุ/ขาย การคัดขนาด เป็นต้น รวมทั้งการที่เกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ราคาดี สร้างรายได้แก่ครัวเรือน ก็สร้างแรงจูงใจ ให้เกษตรกรทำการผลิตอย่างต่อเนื่อง มีการขยายพื้นที่การผลิตในบางราย มีเกษตรกรรายใหม่สนใจเข้ามาร่วมกระบวนการผลิตด้วย ทั้งนี้จากรูปแบบการตลาดที่เกษตรกรได้ทดลองทำทั้งหมด เกษตรกรพอใจกับผลจากการจำหน่ายตรงมาที่สุด ส่วนวิธีการอื่นเกษตรกรก็พอใจในระดับหนึ่ง ซึ่งล่าสุดเกษตรกรให้ข้อมูลว่ามีผู้บริโภคในชุมชนเข้าไปซื้อผลผลิตถึงในแปลง และเริ่มมีคนกลางเข้าไปติดต่อขอรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกร โดยบางรายประสานงานขอรับซื้อในปริมาณมาก และต่อเนื่อง ซึ่งเกษตรกรยังไม่ได้ตอบตกลงเนื่องจากยังไม่สามารถทำการผลิตตามที่คนกลางต้องการได้

ในการรณรงค์ให้ข้อมูล ดำเนินการพร้อมกับการจำหน่ายผลผลิตทั้งที่จำหน่ายในตลาดชุมชน และจำหน่ายตามหน่วยงาน โดยเกษตรกรจะมีโปสเตอร์ รวมถึงแผ่นพับให้ข้อมูลวิธีการผลิต ข้อมูลกลุ่ม ข้อมูล

การประโยชน์และคุณค่าของผัก ให้กับผู้บริโภคร่วมกับการจำหน่าย รวมถึงการจัดงานรณรงค์ของกลุ่มริมวางด้วย

รายได้ ต้นทุนและผลตอบแทน

จากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการผลิตผักปลอดสารพิษทั้งหมด 18 ครัวเรือน ได้เลือกมาจำนวน 7 ราย เป็นกลุ่มริมวาง 5 ราย และกลุ่มแม่ข่องใต้ 2 ราย ซึ่งเป็นเกษตรกรรายที่มีการผลิตผักต่อเนื่องและระยะเวลาการผลิตนานพอ คือ เริ่มตั้งแต่เริ่มเข้าร่วมโครงการจนสิ้นสุดโครงการ และเกษตรกรมีการบันทึกข้อมูลค่อนข้างสมบูรณ์ นำข้อมูลจากการจดบันทึกรายรับรายจ่ายเป็นรายวันของเกษตรกร ข้อมูลจากการติดตามในพื้นที่ รวมทั้งจากการสัมภาษณ์เกษตรกรเพิ่มเติม มาวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนจากการผลิตเป็นรายฟาร์ม โดยวิเคราะห์รวมทุกชนิดผักที่ปลูกในแปลง เนื่องจากเกษตรกรแต่ละรายมีการปลูกผักหลากหลายชนิด ปลูกหมุนเวียนสลับแปลงต่อเนื่องแตกต่างกันตลอดปี คำนวณเป็นรายได้ ต้นทุนและผลตอบแทนต่อไร่/ปี ผลที่ได้พบว่า เกษตรกรมีรายได้และผลตอบแทนจากการผลิตผันแปรแตกต่างกันพอสมควรตามปัจจัยสำคัญ คือ ชนิดของผักที่เกษตรกรเลือกปลูก วิธีการจำหน่ายและราคาจำหน่ายที่แตกต่างกัน รวมทั้งผลจากสภาพแวดล้อม การวางแผนการผลิต ความตั้งใจ/การให้ความสำคัญในการผลิตและการจัดการของเกษตรกร โดยพบว่า สำหรับกลุ่มริมวาง เกษตรกรแกนนำ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความตั้งใจและให้ความสำคัญในการผลิตมาก มีรายได้และผลตอบแทนจากการผลิตมากที่สุด คือมีรายได้จากการจำหน่ายผักมากว่า 1 แสนบาท/ไร่/ปี เมื่อหักต้นทุนผันแปรที่เป็นเงินสด พบว่า เกษตรกรมีผลตอบแทนเหนือต้นทุนเงินสดเท่ากับ 91,311 บาท/ไร่/ปี และและเมื่อหักต้นทุนค่าแรงงานครอบครัวซึ่งไม่ได้จ่ายเป็นตัวเงินแล้ว เกษตรกรมีผลตอบแทนสุทธิเท่ากับ 51,000 บาท/ไร่/ปี ส่วนเกษตรกรรายอื่นๆ มีรายได้สุทธิเหนือต้นทุนเงินสดแตกต่างกันระหว่าง 40,200 – 87,000 บาท/ไร่/ปี หรือถ้าคิดเฉลี่ยของทั้ง 5 ราย ก็จะเท่ากับ 69,288 บาท/ไร่/ปี และมีผลตอบแทนสุทธิเมื่อหักค่าแรงงานครอบครัวระหว่าง 16,199 – 48,725 บาท/ไร่/ปี ส่วนเกษตรกรกลุ่มแม่ข่องใต้ จากเกษตรกรผู้ผลิตจำนวน 2 ราย พบว่ามีรายได้เท่ากับ 94,238 และ 80, 404 บาท/ไร่/ปี ตามลำดับ เมื่อหักต้นทุนผันแปรที่เป็นเงินสดแล้ว เกษตรกรมีผลตอบแทนเหนือต้นทุนเงินสด เท่ากับ 71,264 และ 62,381 บาท/ไร่/ปี และมีผลตอบแทนสุทธิเท่ากับ 28,864 และ 26,541 บาท/ไร่ /ปี ตามลำดับ นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ผลตอบแทนต่อแรงงานที่เกษตรกรใช้ไปในการผลิตและการจำหน่าย พบว่า ผลตอบแทนต่อแรงงานของเกษตรกรแต่ละรายอยู่ระหว่าง 268 - 363 บาท/วันงาน ซึ่งสูงกว่าอัตราค่าจ้างโดยเฉลี่ยในพื้นที่ที่อยู่ที่ประมาณ 150 – 180 บาท/วันงาน ชี้ให้เห็นว่า แม้ในเกษตรกรที่มีรายได้รวมจากการผลิตผักไม่มากนัก แต่เมื่อคิดผลตอบแทนแล้วก็ยังให้ผลตอบแทนต่อวันทำงานที่สูงกว่าการไปรับจ้างทั่วไป

อย่างไรก็ตาม รายได้และผลตอบแทนจากการผลิตผักปลอดสารพิษที่นำเสนอข้างต้น เป็นเพียงผลตอบแทนของเกษตรกรตัวอย่างเพียงบางรายเท่านั้น ยังมีในส่วนของสมาชิกรายอื่นๆ ที่ร่วมโครงการและมีผลตอบแทนที่ไม่ดีนัก เช่น เกษตรกรในกลุ่มร้องขุดที่ประสบปัญหาผลผลิตไม่ดีในบางช่วงและจำหน่ายได้ในราคาปกติเป็นส่วนใหญ่ หรือเกษตรกรบางรายในกลุ่มริมวาง ที่มีรายได้จากการจำหน่ายผักระหว่าง

30,000 – 50,000 บาท และมีผลตอบแทนที่เป็นเงินสดประมาณ 8,000 – 30,000 บาท ซึ่งเกษตรกรเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังผลิตไม่ต่อเนื่อง หรือผลิตไม่เต็มพื้นที่ แต่เกษตรกรก็พอใจที่มีรายได้เสริม และยังต้องการที่จะทำการผลิตต่อไป

การเข้าถึงและการตอบรับของผู้บริโภค

ผลจากการทำกิจกรรมการตลาดรูปแบบต่างๆ ของเกษตรกร นอกจากจะสร้างรายได้ให้กับครอบครัวแล้ว ยังทำให้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงผลผลิตเกษตรปลอดภัยได้ในวงกว้างขึ้น ทั้งที่เป็นผู้บริโภคในชุมชนแหล่งผลิต ผู้บริโภคตามหน่วยงานที่มาจากหลายพื้นที่ รวมทั้งมีการขยายตัวของจำนวนผู้บริโภคที่ตอบรับมากขึ้นในบางจุดจำหน่าย เช่น ที่โรงพยาบาลสันป่าตอง อ. สันป่าตอง จ. เชียงใหม่ มีผู้บริโภคประมาณ 60 – 100 คน/วัน ทั้งจากหน่วยงาน และผู้บริโภคที่มาจากพื้นที่อื่นทั้งในและนอกจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผลจากการที่เกษตรกรจำหน่ายผลผลิตให้ผู้บริโภคโดยตรง ยังทำให้ผู้บริโภคมีโอกาสได้เรียนรู้รับทราบและซักถามข้อมูลจากตัวเกษตรกรผู้ผลิตเอง ได้เข้าใจถึงกระบวนการผลิตในระบบปลอดสารพิษได้ดีขึ้น เริ่มตระหนักถึงการหันมาบริโภคผลผลิตที่ผลิตโดยกระบวนการไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเพื่อสนับสนุนเกษตรกรและเพื่อสุขภาพของตนเอง ขยายในวงกว้างขึ้น

ผลการศึกษาพฤติกรรมและความต้องการของผู้บริโภค

ในส่วนของการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภค ได้มีการสำรวจผู้บริโภคในพื้นที่เป้าหมายหลักตามหน่วยงานต่างๆ ใกล้แหล่งผลิต ทั้งใน อ. สันป่าตอง อ. แม่วาง จ. เชียงใหม่ และ อ. เมือง จ. ลำพูน ที่คาดหวังว่าจะสามารถสนับสนุนผลผิตของเกษตรกร รวมทั้งสิ้น 254 ตัวอย่าง ซึ่งข้อมูลที่ได้ เกี่ยวกับพฤติกรรมการบริโภคอาหารและพืชผัก ชนิดของพืชผักที่บริโภคบ่อย ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผัก ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการผลิตผักประเภทต่างๆ ที่จำหน่ายในปัจจุบัน ชนิดของพืชผักปลอดสารพิษที่ผู้บริโภคต้องการ ทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อผักปลอดสารพิษในด้านต่างๆ เช่น ราคา ความสด ความสะอาด ความปลอดภัย ฯลฯ รวมทั้งปัญหาข้อจำกัด ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับพืชผักปลอดสารพิษ และแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาการผลิตและการตลาดพืชผักปลอดสารพิษ ผลที่ได้เหล่านี้ได้นำไปเป็นข้อมูลแก่เกษตรกรเพื่อใช้ประกอบในการวางแผนการผลิตและการจัดการด้านการตลาดของกลุ่มเกษตรกร รวมทั้งเป็นข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ประโยชน์ในการวางแผนสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิต และดำเนินการให้ผู้บริโภคได้เข้าถึงอาหารปลอดภัยมากขึ้น

ผลสำเร็จและข้อจำกัด

ในการประเมินถึงผลสำเร็จของโครงการ ประเมินจากจำนวนผู้เข้าร่วมกระบวนการผลิตและทำการผลิตอย่างต่อเนื่อง การจำหน่ายผลผลิตและรายได้ การขยายตัวของจำนวนผู้ผลิตและผู้บริโภค รวมทั้งความพึงพอใจของเกษตรกรที่ร่วมโครงการ สำหรับเกษตรกรในกลุ่มริมวาง โครงการฯ ประเมินว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ในส่วนของเกษตรกร ส่วนใหญ่พอใจกับผลผลิตและรายได้ที่ได้จากการ

ปรับเปลี่ยนเป็นการผลิตโดยไม่ใช้สารเคมี เกษตรกรพอใจกับรายได้ที่ได้รับ พอใจที่มีอาหารปลอดภัยบริโภคในครัวเรือน รวมทั้งเกษตรกรยังมีความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการผลิตอาหารที่ปลอดภัยให้กับผู้บริโภคในชุมชนและผู้บริโภคตามหน่วยงานซึ่งบางคนต้องการอาหารปลอดภัยแต่ไม่สามารถหาซื้อได้ง่าย สำหรับกลุ่มแม่ข่องใต้ และกลุ่มร้องขุด จำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมกระบวนการผลิตตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดโครงการมีเพียง 2 - 3 รายต่อกลุ่ม ซึ่งเป็นสัดส่วนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนสมาชิกทั้งหมดของแต่ละกลุ่ม ทั้งนี้จากการประมวลถึงปัญหาข้อจำกัดของกลุ่มเกษตรกรทั้งสามกลุ่ม ได้ข้อสรุปคือ

1. การจัดตั้งกลุ่มเพื่อผลิตผักปลอดสารพิษ พบว่าบางกลุ่มขาดแกนนำที่เข้มแข็ง หรือสมาชิกขาดความเชื่อมั่นในผู้นำกลุ่ม รวมทั้งสมาชิกส่วนใหญ่ยังยึดติดอยู่กับการผลิตแบบใช้สารเคมี เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่จำหน่ายได้ในปริมาณมาก มีคนกลางรับซื้อแน่นอน จึงไม่มั่นใจในความเป็นไปได้ของการผลิตผักแบบปลอดสารพิษ ทำให้มีสมาชิกร่วมกระบวนการผลิตผักโดยไม่ใช้สารเคมีน้อย ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองได้หลากหลาย เช่น กิจกรรมการตลาดที่ช่วยเสริมสร้างรายได้ ซึ่งกลุ่มในลักษณะนี้จะต้องใช้เวลาในการสร้างผลงานให้สมาชิกเห็นอย่างชัดเจน มีการจัดทำแปลงเรียนรู้ในท้องถิ่น เชิญเกษตรกรเข้าร่วมกิจกรรมให้ความรู้ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านสุขภาพ จัดทัศนศึกษาดูงานการผลิตผักปลอดสารพิษในกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และให้เกษตรกรแกนนำเป็นผู้ให้ความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจ ลงมือปฏิบัติพัฒนามาเป็นเกษตรกรที่เข้มแข็ง

2. การดำเนินงาน เกษตรกรบางรายยังขาดการวางแผนการปลูก หรือไม่ปฏิบัติตามแผนการปลูกที่ร่วมกันวางไว้ มีการปลูกชนิดพืชผักไม่ตรงตามแผน หรือช่วงเวลาที่วางไว้ ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่ต่อเนื่องหรือมากเกินไปในบางช่วงเวลา ทำให้เสียโอกาสหรือมีปัญหาด้านการตลาด มีผลกระทบต่อความเข้มแข็งของกลุ่ม และแรงจูงใจต่อการผลิตของเกษตรกร

3. ความพร้อมของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรบางราย ประกอบอาชีพหลากหลาย และคุ้นเคยกับวิธีการควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีการใช้สารเคมี ทำให้การบริหารจัดการแปลงผักในระบบปลอดสารพิษขาดความต่อเนื่อง ทำให้การควบควบศัตรูพืช มีประสิทธิภาพต่ำ เกิดการระบาดของโรคและแมลง ผลผลิตได้รับความเสีย เกษตรกรกลุ่มนี้ต้องอาศัยเวลาในการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการ

4. ปัญหาภัยธรรมชาติ ผลผลิตเกษตรกรบางส่วนได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติ คือ น้ำท่วมแปลงผลิตในช่วงฤดูฝน (แม่ข่องใต้) ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการผลิตในช่วงฤดูแล้ง (ร้องขุด) รวมทั้งความเสียหายกรณีต้นกล้าผักเสียหายจากปริมาณฝนที่ตกมากในช่วงการย้ายกล้าปลูก ผลผลิตเสียหายในช่วงฤดูฝน เมล็ดผักไม่งอก หรือกล้าผักไม่โตในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งเกิดกับเกษตรกรในทั้ง 3 กลุ่ม สร้างความสูญเสียผลผลิตในบางช่วงแก่เกษตรกร

จากผลการดำเนินกิจกรรมร่วมกับกลุ่มผู้ผลิตทั้ง 3 กลุ่มนี้ จะเห็นได้ว่ามีทั้งที่ถือได้ว่าประสบความสำเร็จในเกษตรกรบางรายและบางกลุ่ม แต่ก็ยังเป็นเพียงช่วงการเริ่มต้น ในขณะที่บางกลุ่มยังมีปัญหาข้อจำกัด และความไม่มั่นใจของเกษตรกร ดังนั้นการพัฒนาและขยายผลการผลิตผักปลอดสารพิษในแต่

ท้องถิ่นจึงต้องใช้วิธีการและระยะเวลาการปฏิบัติงานที่ต่างกัน ในการสร้างความมั่นใจให้กับเกษตรกร อาจทำโดยการจัดทำแปลงเรียนรู้ในท้องถิ่นเพิ่มขึ้น การเปิดโอกาสให้เกษตรกรเข้าร่วมกิจกรรมให้ความรู้ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านสุขภาพ มากขึ้น จัดทัศนศึกษาดูงานการผลิตผักปลอดสารพิษในกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ให้เกษตรกรแกนนำเป็นผู้ให้ความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจ เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้เป็นประเด็นที่ยังต้องศึกษาจัดการร่วมกันอีกมาก ลำพังเกษตรกรผู้ผลิตหรือเกษตรกรผู้รวบรวมที่ยังมีภาระต้องทำการผลิตเองด้วย จึงมีความลำบากในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ ยังต้องการการสนับสนุนจากองค์กรทั้งภายในพื้นที่และภายนอกเพื่อให้เกษตรกรสามารถดำเนินการผลิตต่อไป